

Тимошенко В. І. – доктор юридичних наук, професор, академік АН ВО України, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ФАКТОРИ КОРУПЦІЇ У ВИМІРІ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Однією з найгостріших проблем соціально-політичної дійсності, що стоять перед Україною, є корупція. Нині Україна найбідніша і найбільш корумпована країна Європи. Корупційний чинник став нормою в політиці, економіці та суспільному житті. Це негативне соціальне явище вже не просто загрожує вказаним сферам, а є їх складовою. Корупція породжує неприпустимі диспропорції не лише в системі управління і функціонування державних інститутів, а й впливає на формування суспільної свідомості. Населення дедалі активніше втрачає довіру до влади. Корумповані владні структури своїм існуванням зводять нанівець роль держави як регулятора економічних і соціальних процесів, стимулюють паразитування певної частини суспільства на проблемах більшості, переводить нормальну систему взаємин між людьми в тіньову, часто кримінальну сферу. Суспільні інтереси підміняються корисливими інтересами окремих осіб і груп. Особливо небезпечна корупція в правоохоронних органах, судовій

системі, оскільки вона підриває віру населення в здатність держави захистити права і свободи своїх громадян. Рівень і масштаби наявної в Україні корупції знижують міжнародну зацікавленість у співпраці з нашою країною. Корупція стала ключовою загрозою національній безпеці України.

Повністю викоринити корупцію, як відомо, неможливо. Але можна її знизити і зменшити шкоду, яку вона завдає. Для утримання корупції на соціально-толерантному рівні необхідна глибока та багатобічна система знань про сутність, особливості й фактори даного феномена. Етимологічно термін «корупція» походить від латинського слова «corruptio» (псування, підкуп). Ці два слова визначають розуміння корупції, яка має різноманітні форми прояву і по-різному тлумачиться юристами, політологами, соціологами, філософами, економістами, спеціалістами з державного управління. Найбільш загальне визначення поняття корупції запропоновано в Довідковому документі ООН про міжнародну боротьбу з корупцією, у якому це явище розглядають як зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях [1]. Таке універсальне поняття, розроблене міжнародним співтовариством, було прийняте і активно використовується в сучасній науковій літературі. Багатоманітність проявів цього феномена водночас засвідчує, що він повинен системно розглядатись у межах міждисциплінарного підходу як економічна, політична, культурна, соціологічна, кримінальна проблема.

Ефективна боротьба з корупцією потребує чіткого розуміння того, що ж все-таки спонукає людину ставати корупціонером. Результати досліджень, узагальнених журналом «New Scientist», показують, що будь-яка людина, навіть найчесніша, може бути причетна до корупції. Відомий швейцарський економіст і експерт Самуель Бендахан з Швейцарського федерального інституту технології в Лозанні обґрунтував думку, що людина здебільшого є чесною лише тому, що в неї відсутня можливість обдурити. Вчені довели, що наявність влади не просто надає більше можливостей для фінансових зловживань, вона впливає на те, як людина думає. Психолог Йоріс Ламмерс з Тілбургського університету (Нідерланди) порівняв те, що відбувається в головах можновладців, з алкогольним сп'янінням. Алкоголь звужує

увагу та провокує поведінку, яку можна назвати гіпервпевненою й гіпернаполегливою. На його думку, посадова особа, яка хоче «взяти плату за послуги», цілком не усвідомлює або вважає за краще не вірити в те, що в якийсь момент її можуть викрити у хабарництві. Виникненню корупції сприяє не лише наявність повноважень, яких немає у інших, а й можливість утримувати психологічну дистанцію. Хабарі через посередника дають змогу нечесним людям у певному смислі дистанціюватися від неприємної ситуації [2].

Досить часто власне суспільство не заперечує корупцію. В окремих країнах давати хабарі вважають неприйнятним не лише тому, що за це карають. Для інших така поведінка є нормальною. У країнах з дієвими соціальними інститутами хабарництво розглядають як маргінальне явище. Психологія людини тут підпорядковується соціальним інститутам, а не домінує над ними [3].

Як свідчить досвід, жорсткі заходи в боротьбі з корупцією не завжди дають бажані результати. Зокрема, в Китаї, де антикорупційне законодавство є одним із найжорсткіших у світі, у період протягом 2001–2013 років було розстріляно понад 13 тис. корумпованих чиновників, більше 120 тис. людей було засуджено до 10–20 років ув'язнення за корупційні злочини. Але повністю подолати корупцію все ж не вдалося. Психологію людини змінити не так просто. До того ж, на рівень корупції впливають такі цінності, як безпека і виживання. Загроза їх втратити спонукає людину схвалювати корупцію.

Важливими факторами корупції є такі: політична нестабільність, прорахунки економічної політики держави, монополізація окремих секторів економіки, незбалансованість економічних відносин, несприятливий інвестиційний клімат, недосконала система оподаткування, низька продуктивність праці і відсутність матеріальної зацікавленості у її підвищенні, безробіття, низький рівень розвитку громадянського суспільства, відсутність реальної свободи слова, наявність величезного бюрократичного апарату, відсутність досконалої законодавчої бази, недієвість закону, низька виконавча дисципліна, відсутність незалежної судової системи, несправедливість у всіх сферах суспільного життя, усі форми дискримінації, засилля кланових структур, кумівство, низький рівень правосвідомості населення,

сталі традиції вирішувати питання шляхом дачі або взяття хабарів та надання послуг, відсутність стійких демократичних традицій. Цей перелік не є вичерпним.

Фактором корупції може бути і псевдонаука, дослідницькі помилки, ненавмисні та навмисні фальсифікації. Це визнає і з цим прагне боротись наукова спільнота окремих країн, наприклад Німеччини [4].

Корупція є одним із найбільш істотних факторів організованої злочинності. Деформація економічних відносин, виражена в кримінальній економічній поведінці суб'єктів господарської діяльності, зумовила ситуацію, коли корупція поряд з організованою злочинністю стала важливою умовою функціонування ринку як такого, що позначилося на модифікуванні власне корупції. Зараз вже можна констатувати, що корупція глибоко пустила коріння, фактично криміналізуючи все суспільство. Це відбувається на тлі того, що зараз в Україні по суті саботують три фундаментальні реформи: реформу державного управління, антикорупційну й політичну реформи [5].

У вкрай скрутному становищі перебуває нині українська наука. Водночас саме вона (передусім правова наука) повинна відігравати істотну роль у стримуванні корупції. Фінансування науки в 2017 році збільшено на 31,1 % (на 641,2 млн грн), що дало змогу лише вийти на рівень фінансування 2013 року. Передбачена у Державному бюджеті України сума не забезпечує мінімальних потреб НАНУ, що призводить до згортання проєктів, які є пріоритетними для розвитку науки в Україні.

Попри численні перешкоди, наука розвивається. Дослідження корупції виявляються корисними для становлення нових наукових напрямів – економічної теорії злочинності і покарань, економічного аналізу права, економічної кримінології. Результати наукових досліджень покликані сприяти обґрунтуванню комплексу організаційно-економічних, правових та управлінських заходів щодо коригування і удосконалення економічної, кримінологічної та кримінально-правової політики України, розробленню відповідних загальнодержавних програм боротьби зі злочинністю, зміцненню національної економічної безпеки. Зниження рівня корупції, як відомо, можна досягти шляхом усунення, блокування причин, що її породжують. Пріоритетним напрямом

протидії корупції має стати стратегія вжиття заходів, які замикаються не на корупціонері, а спрямовані на ліквідацію стимулів до корупційної діяльності.

Наука мусить бути здатна передбачати корупційні ситуації у майбутньому, попереджати ризики. До таких корупційних ризиків можна віднести, наприклад, реформи управління, розподіл коштів Державного бюджету України, призначення на посади державних службовців, вирішення додаткових проблем, сам процес боротьби з корупцією та ін. Водночас наука повинна сприяти формуванню нетерпимого ставлення до даного явища у суспільстві, підняттю на належний рівень правосвідомості населення. Саме науковці повинні досліджувати і сприяти впровадженню у практику позитивного досвіду зарубіжних країн, які досягли успіхів у боротьбі з корупцією. Лише спільними зусиллями політиків, громадськості та науковців можна досягти бажаних результатів.

Список використаних джерел

1. Справочный документ о международной борьбе с коррупцией, подготовленный Секретариатом ООН/А/CONF. 169/14.13Apr.1995 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pravo.vuzlib.net/book_z232_page_7.html. – Загл. с экрана.

2. Сердечнов А. Учёные выяснили, что происходит в головах у коррупционеров [Электронный ресурс] / А. Сердечнов. – Режим доступа: <http://vifania.ru/chitat/problemu-obschestva/uchenye-vyjasnili-cto-proishodit-v-golovah-ukorupcionerov.html>. – Загл. с экрана.

3. Пять научных фактов о коррупции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://iq.hse.ru/news/187043185.html>. – Загл. с экрана.

4. Быкова Н. Лженаука как элемент коррупции [Электронный ресурс] / Н. Быкова. – Режим доступа: http://old.strf.ru/material.aspx?CatalogId=221&d_no=17347#.WRW a-dwIGUn. – Загл. с экрана.

5. Сорока С. Реформы в Украине. Коли посиплеться система? [Електронний ресурс] / С. Сорока. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2017/04/1/7139675/>. – Назва з екрана.